

ÇİN HALK CUMHURİYETİNDE BÜYÜK PROLETER KÜLTÜREL İHTİLÂL *

Oral SANDER

GİRİŞ

Komünist Çin'de bugün ortaya çıkan olaylar ve bu olayları kapsamı içine alan «Büyük Proleter Kültürel İhtilâl» hakkında, bazen birbirini tutmayan, bazen birbiri ile paralel giden, fakat her halde çok çeşitli haberler alınmakta ve yorumlar yapılmaktadır. Yorumların çoğunun, Hong Kong yolu ile heyecan uyandırıcı haberler vermeğe meraklı Japon ajanslarından gelen haberlere dayanılarak yapılmış olması, bu yorumların sıhhatini tehlikeye düşürmektedir. Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, «kültürel ihtilâl» adı altındaki «büyük mücadele» hâlâ büyük bir *bilmece*dir ve Çin hakkındaki yorumların iki önemli eksikliği vardır: Bir kere, tahminî bir kuvvet mücadelesi içinde bulunan kişiler üzerine fazla düşülmekte ve fakat temeldeki sorunlara pek önem verilmemektedir. İkincisi, olayların tarihî çerçevesinden çok, şimdiki duruma bakılmaktadır.

Bu nedenle, bir dış gözlemcinin bugün yapabileceği şey, bir takım sorular ortaya atmak ve bu sorulara tarihî bir çerçeve içinde cevaplar aramak olacaktır¹.

(i) Kültürel ihtilâl, Çinlilerin açıkça iddia ettikleri gibi, burjuva ideolojisinin kalıntılarını bir kerede ve son olarak ortadan kaldırmak için plânlanmış ve parti aleyhtarları aydınlara karşı yürütülen *yalnız kültür alanında bir ihtilâl midir?* Yoksa, bazı gözlemcilerin öne sürdükleri gibi, ideolojinin bir camekân gibi kullanıldığı, iktidar için *bir kuvvet mücadelesi midir?* Her ikisi birden ise, aralarındaki bağlantı nedir?

(*) Bu inceleme 1967 yılının Ocak ayında hazırlanmıştır.

(1) Ellis Joffe, «China in Mid - 1966 : Cultural Revolution or Struggle for Power,» *The China Quarterly*, No. 27, (July - September 1966), s. 123.

(ii) Bu iktidar mücadelesi, Mao Tse-tung'un yaşının ilerlemesi ve sıhhatinin bozulması sonucu mu ortaya çıkmıştır?

(iii) Kültürel ihtilâl içinde ordunun oynadığı, alışık olunmayan rolün derecesi ve anlamı nedir?

(iv) Çin Komünist Partisi (Ç. K. P.), Lenin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği Komünist Partisinin kaderi haline gelen bir dizi tasfiyeler devrine mi girmektedir?

(v) Son zamanlarda sözü çok duyulan «Kızıl Muhafızlar»ın aşırı davranışlarına niçin göz yumulmaktadır ve liderlik ile muhafızlar arasında nasıl bir bağlantı vardır?

Bunlara benzer daha birçok soru sorulabilir. Ancak, bunlara cevap vermeğe çalışmadan ve sorunun içine girmeden önce birkaç önemli noktanın ortaya konmasından yarar vardır kanısındayız.

Mao Tse-tung ufak hesaplar peşinde koşan, Çin ihtilâlini yaptığı 1949 yılından bu yana yalnız iktidarını kuvvetlendirmek, bu iktidarı kesintisiz devam ettirmek ve bu arada Çin'i ekonomik bakımdan kalkındırmak yoluyla halkın şikâyetlerini dindirmek isteyen bir lider değildir. Mao'nun büyük hülyası, Çin halkının yepyeni bir tip insanlar topluluğu haline getirmektir. Bu husus, ideoloji tartışmalarının, kurulmak istenen rejimin ve gerçekleştirilmesine çalışılan ekonomik ve toplumsal reformların çok üstündedir. Mao Tse-tung'a göre, Çin insanı bir çiftçi, bir işçi ya da bir aydın olabilir. Fakat bunların hepsinin bir «proleterya ruhu» taşımaları gerekir. Başka bir deyişle, örneğin aydın kişi, bir işçi ve çiftçi gibi düşünecek, hissedecek ve hattâ onlar gibi çalışıp yaşayacaktır. Kaba bir deyişle, Mao'nun sınıfsız toplum ve komünizmden anladığı budur ve incelememizin konusu olan son olaylara bakılacak olursa, Çin toplumu, Mao'nun hülyasındaki böyle bir toplum olmaktan çok uzak görünmektedir. Mao'nun 18 yıldır yapamadığını geriye kalan ve belki de pek uzun olmayan ömründe başarabilmesi çok güç ve hattâ imkânsızdır. Son olayları, belli bir ölçüde Mao'nun bu «imkânsız»ı kabul etmemesinin bir sonucu olarak yorumlamak sanıyoruz ki yanlış olmayacaktır.

Büyük proleter kültürel ihtilâli tanımlamak kolay değildir. «Kültür» kelimesinin Pekin sözlüğünde geniş anlamları vardır. 3 Kasım 1966 tarihli *Liberation Army Daily* gazetesine göre «kültür», «fikirleri, her türlü kültürü (sic.) gelenekleri, adetleri, siyasal görüşleri, hukukî kavramları, sanat üzerindeki görüşleri ve bu-

nun gibi konuları» kapsar. Kültürel ihtilâlin ise, Mao'nun bütün dünya ve Çin ile ilgili görüşlerinden doğan daha da geniş kapsamlı bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Çin'i savaşa ve dünya ihtilâlinin merkezi rolüne hazırlamak ve «revizyonizm», kapitalizm ve diğer «yıkıcı» iç etkenlerin izlerini ortadan kaldırmak gerekir². Fakat, kurtuluş sonrası günlerinin etkisinin yavaş yavaş zayıfladığı modernleşmekte olan bir toplumda, bunu başarmak için gerekli olan ihtilâl şevk ve gayretini aynı tazeliği ile korumak nasıl mümkün olacaktır? Bu korunmadığı taktirde ülkenin, değişen çevreden gelen çok çeşitli «revizyonizm» deneylerine daha fazla dayanamayıp yenilmesi tehlikesi, Çin'in yaşlı liderine daima hakim olmuş bir korkudur. Bunu önlemek için, Çin vatandaşına doğru bir ideolojik görüş aşılama ve bu suretle onun, çevre ne ölçüde değişirse değişsin, proleter niteliğini hiçbir zaman değiştirmemesini sağlamak gerekir³. Bunu yapabilmek için de Çin toplumunda Komünist Partiye ve rejime karşı zaman zaman direnmiş bulunan ve yazıları ile başkalarını da etkileyen burjuva bir geçmişe sahip aydınları, proleteryanın gerçek taraftarları haline sokmak gerekmektedir.

Bu çabaların kökleri 10 yıl geriye kadar gider. 1956'dan beri zaman zaman aydınlara karşı tasfiye hareketlerine girişilmiş ve bir sonraki tasfiye, bir öncekinin başarıya ulaşmadığını göstermiştir. Şimdiki kültürel ihtilâl ise bu tasfiyeler zincirinin çok geniş ve şiddetli bir devamı sayılabilir.

I. YÜZ ÇİÇEK DEVRİ VE İLERİYE DOĞRU BÜYÜK HAMLE

1956 yılının başlarında Çin komünist liderleri, endüstrileşmeğe geçmeden önce, aydınların işbirliğini sağlamak istediler. Bu amaçla «Yüz Çiçek» hareketi başladı⁴. Rejimin ilk yıllarında aydınlar, Chiang Kai-shek yönetiminin yetersizlik ve karışıklığına bir diğer sık olmak üzere, Çin komünistlerini desteklemişlerdi. Ancak, bu ilk yılları izleyen devredeki baskı, aydınların rejim hakkındaki iyimserliklerini geniş ölçüde azaltmıştı. İşte böyle bir ortamda, Pekin'in «Bırakın Yüz Çiçek Açsın ve Yüz Düşünce Okulu Çekiş-

(2) *Current Scene, Developments in Mainland China*, (Bundan sonra *Current Scene*) Vol. IV, No. 22 (Dec. 10, 1966), s. 1.

(3) Ellis Joffe, «China in Mid-1966...», *op. cit.*, s. 124.

(4) Bu konuda geniş bilgi için bak. : Mu Fu-sheng, *The Wiltng of the Hundred Flowers, The Chinese Intelligentsia Under Mao*, Frèderick A. Praeger, New York, 1962.

sin» davetine aydınların verdikleri cevap Mao ve arkadaşlarının bekledikleri gibi olmamış, önceleri siyasal konulara dokunmayan birkaç yorumdan sonra, aydınlar, Parti ve rejimi cesaretle yermeğe başlamışlardı⁵. Aslında, bu kampanya başlangıçta edebiyat, sanat ve bilimsel araştırma alanlarını kapsamaktaydı. Ç. K. P. Propaganda Dairesi Şefi Lu Ting-yi, 26 Mayıs 1956'da şöyle diyor:

«Ç. K. P., Yüz Çiçek Açsın kampanyasını edebiyat alanı, Yüz Okul Çekişsin kampanyasını ise bilimsel alan için ortaya koymaktadır... (Kampanyanın amacı) bağımsız düşünce, tartışma, yaratıcılık, eleştirme ve düşünceleri hür bir şekilde söyleme özgürlüğünü geliştirmektedir»⁶.

Kampanyanın siyasal alanı da içine alması Macar İhtilâlinin den sonra olmuş ve bizzat Mao tarafından desteklenmiştir. İhtilâlin Çin'de de gösteri ve huzursuzluklara yol açabileceğini sezilen Mao, hem bunu önlemek ve hem de kampanyanın ilk aşamasında cüretle Partiyi yermeğe başlayan kimseleri tamamen ortaya çıkarıp, daha sonra yapılması kararlaştırılmış bulunan tasfiye işini kolaylaştırmak istedi ve aydınların, düşüncelerini özgür bir şekilde ortaya koyabilmeleri yolunda teşvik edilmelerini istedi⁷. Bir süre sonra da Yüz Çiçek devri sona erdi ve köklü bir tasfiye hareketine girişildi⁸.

Yüz Çiçek kampanyası Çin liderlerine şu iki noktayı açıkça göstermiştir: (i) Ç.K.P. nin ideolojik kalıplaştırma çabaları başarısız olmuş ve kütlelerin eğitilmesinde Parti etkili bir rol oynayamamıştır. (ii) Aydınlar arasında Partiye karşı bir direnme vardır⁹.

Bu tasfiye hareketlerinden sonra, 1958'de, «İleriye Doğru Büyük Hamle» (Great Leap Forward) hareketi başladı. Bu hare-

(5) Robert C. North, *Moscow and Chinese Communists*, Stanford University Press, Stanford, California, 1963, s. 254.

(6) Peter S. H. Tang, *Communist China Today, Domestic and Foreign Policies*, Vol. 1, Research Institute on the Sino-Soviet Bloc, Washington, D. C., 1961, s. 450.

(7) *Ibid.*

(8) Bu arada Parti üyesi olmayan aydınlar tarafından tutulan küçük partiler de tasfiyeye uğramışlardır. Bunlar, Kuomintang'ın İhtilâlcî Komitesi, Taiwan Demokratik Muhtariyet Ligi, Çin Demokratik Ulusal İnşaa Birliği, Çin İşçi ve Köylüleri Demokratik Partisi gibi ufak partilerdir. Bu konuda bak. : *Ibid.*, ss. 175 - 179.

(9) *Ibid.*, ss. 179 ve 453.

ket ile, Çin daha tam anlamı ile endüstrileşmeden önce, 500 milyon köylü 26.000 «halk komünü» içine alınacak ve bu yolla birkaç yıl içinde komünizme varılacaktı¹⁰. Bu hareket başarıya ulaşamadı. Başarısızlığın nedenlerine girmek bu incelemenin sınırları dışında kalmaktadır. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, bu yıllarda başlayan Çin - Sovyet çatışması nedeniyle Çin'deki Sovyet teknisyen ve bilim adamlarının ülkelerine geri dönmeleri ve bir dizi doğal afetler de, plânlamadaki hatalar ve ulaşılmak istenen mübalâğalı rakamlar kadar, bu başarısızlıkta etkili olmuşlardır.

II. SINIRLI YÜZ ÇİÇEK DEVRİ VE SONU (1961 - 1964)

Komünist Çin'de 1966 yılında aydınlara karşı girişilen hücum ve tasfiyeler, 1961 - 62 arasındaki sınırlı özgürlük devri¹¹ ile birlikte düşünüldüğü taktirde, daha kolay anlaşılır düşüncesindeyiz. 1966 tasfiyeleri büyük ölçüde, 1961 - 62 devrinde ortaya atılan «burjuva» ve «sağcı» fikirlere karşı geç kalmış bir cevaptır. Tıpkı 1958'deki sağ alehtarı kampanyanın Yüz Çiçek devrinde ileri sürülen fikirlere bir cevap olduğu gibi. Hemen hemen istisnasız olarak, son aylarda yayınlanan ve bazı aydınları burjuva ve revizyonist fikirleri yaymakla suçlayan yazıların hepsi, 1961 - 62 devresine atıfta bulunmaktadır¹².

1959 - 62 yılları Çin ekonomisi için çok kötü yıllardır. İleriye doğru büyük hamla hareketinin başarıya ulaşamaması ve 1962'ye kadar süren kötü mahsul devri, Çin ekonomisini bir buhran içine sokmuştu. Liderlik, ekonomiyi harekete geçirmek için bütün kaliteli personelin ve özellikle aydınların işbirliğine ihtiyaç duydu ve bu amaçla 1961 yılında yeni bir «Bırakın Yüz Çiçek Açsın» kampanyasına girişildi. Bunun sonucu olarak 1961 ile 1962 Eylül

(10) Bu iddia, komünizmin temel ilkeleri ile çelişme halindeydi. Zira komünizme varmak için bir toplumun önce endüstrileşmesi gerekmektedir. Çin'in bu şekilde kısa yoldan komünizme varmak istemesi, 1980 yılında komünizmin tam anlamı ile ülkelerinde yerleşeceğini açıklamış bulunan Sovyet Rusya ile Komünist Çin arasında bir rekabeti başlatmıştır. Bu konu için bak. : Oral Sander, *XX. XXI. ve XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası*, Sevinç Matbaası, Ankara 1967, ss. 25 ve 41.

(11) Bu devre için geniş bilgi için bak. : Dennis Doolin, «The Revival of the 100 Flowers Campaign : 1961,» *The China Quarterly*, No. 8 (Oct - Dec., 1961), ss. 34 - 42.

(12) Donald J. Munro, «Dissent in Communist China, The Current Anti-Intellectual Campaign in Perspective,» *Current Scene*, Vol. IV, No. 11, (June 1, 1966), s. 5.

arasındaki devrede ülkede belirli bir serbestiyet havası esmeğe başladı. Ancak, bu gevşeme, bir öncekine kıyasla sınırlı olmuştur. Çünkü Parti, Yüz Çiçek devrinden aldığı dersle daha dikkatli hareket etmiş ve akademik tartışma ile ideolojik çekişme arasına sert bir sınır koymuştur¹³. Buna rağmen özellikle ekonomi, eğitim ve tarih alanlarında çeşitli fikirler çarpışmağa başlamıştır.

Ekonomi alanında fikirler, ekonomide kâr unsuru, verim, Partinin fabrika ve çiftlikler üzerindeki kontrolünün azaltılması etrafında toplanmaktaydı. Eğitim alanında gevşeme, o zaman başbakan yardımcısı olan Ch'en Yi'nin 10 Ağustos 1961'de Pekin'de yüksek öğrenim mezunlarına verdiği bir nutuk ile başladı. Özet olarak Ch'en Yi şunları söyledi: Siyasal eğitim yapan okullar ile diğer okullar arasında fark gözetmek gerekirdi ve bu diğer okullarda okuyan öğrenciler, artık siyaset ile ilgilenmeyebilirlerdi. Kendi eğitim alanlarına giren konularda çalışmaları ve kafayormaları hem kendileri ve hem de ülke için daha iyi idi. Bu öğrenciler kendi alanlarında gelişerek sosyalizmin kurulmasına dolaylı olarak yardımda bulunabiliyorlardı. Ch'en Yi konuşmasına şu espriyi de ekledi: «Siyasal bakımdan tam bilinçlenmiş, fakat işinin ehli olmayan bir pilot ile kim uçmak ister?» Bu zararsız sözler Pekin'de büyük heyecan uyandırdı. Okullarda siyasal eğitim çok azaltıldı ve hattâ Pekin Üniversitesinde her yıl siyasal bakımdan en uyanık sınıfa verilen «Kızıl Bayrak Sınıfı» etiketi kaldırıldı¹⁴. Bu gevşeme tarihçileri ve tarih öğretimini de etkilemiş ve Pekin Üniversitesi tarih kürsüsü şefi, tarihçilere çağrıda bulunarak, tarihin siyasete hizmet edeceği hakkındaki Parti hükmünden çok, tarihî verilere dikkat ve hürmet edilmesi gerektiğini söylemiştir¹⁵.

Genel olarak şu söylenebilir ki, bu gevşeme devrinde, akademik standardı yükseltmek ana hedef haline gelmiş, okullarda öğretimin her şeyden önce geldiği belirtilmiş ve bedenî çalışma tam olarak terkedilmediyse de, rolü azaltılmıştır. Ancak, gevşeme devrinin sonunda, bu şekilde eğitilmiş bulunan seçkinler grubu sistem üzerinde belirli bir ağırlığa sahip olmağa başladıkça, Çin'in örgütsel yapısı da değişmeğe başlamıştı. Bu yeni ortaya çıkan çevreler, «barışçı gelişme» sloganını kullanarak, ihtilâlcî geleneği de bozmaktaydılar. Sovyet gerçeği Komünist Çin'in kâbusu ol-

(13) North, *op. cit.*, s. 255.

(14) Munro, «Dissent in Communist China...» *op. cit.*, s. 3.

(15) *Ibid.*, s. 4.

mağa başlamıştı¹⁶. Kısaca, kontrolün tam olarak kaldırılmamasına rağmen azaltılması, Çinli aydınlar Partinin tuttuğu yolun başka şıkları olabileceği fikrini tartışma imkânını vermişti. İşte bu nedenlerle, ekonomik durum biraz düzelir bir hale geldiği zaman, Parti siyasal kontrol dizginlerini tekrar sıkılaştırdı.

Bu sıkılaştırmanın ilk belitisi 1962 Eylülündeki Ç. K. P. Merkez Komitesinin 10. toplantısında Mao'nun «sınıf kavgası» çağrısını yenilemesinde görülmüştür¹⁷. Bu toplantıdan sonra liderlik dikkatini içerde olduğu kadar dışarda da «revizyonizm» ile mücadele üzerine çevirmiş, «sınıf mücadelesi»nin devam eden önemi, «ihtilâl aleyhtarı» çıkışın tehlikesi üzerinde önemle durulmuştur. Bundan sonra da, 1963 yılında «Sosyalist Eğitim Hareketi» ortaya konmuştur. Mao, 1961 - 62 sınırlı serbestiyet devrinin sona ermesinden sonra, sosyalist eğitimcilerin çalışmalarından tatmin olmamıştı. 1963 aralığında, «Sosyalist Eğitim Hareketi» adı altında, eğitim probleminin, sanatın her dalında ortaya çıktığını bildirdi. Mao'ya göre, komünistler feodal ve kapitalist sanatta anlamsız ve saçma bir eğilim göstermekte, fakat sosyalist sanatın ilerlemesi için bir gayret göstermemekteydiler¹⁸.

Aydınlar, son üç dört yıldan beri tenkit ve hücumun en önemli hedefini teşkil etmişlerdir. Bir kere aydınlar, liderliğin halk ile kuracakları ilişkinin dayandığı «mass media» üzerinde söz sahibydiler. Çin liderlerine göre zarurî, fakat güvenilmezdirler; çoğunluğu burjuva bir geçmişe sahiptirler; 1949'dan önce Kuomintang ile komünistler arasında orta durumda bulunan demokratik partilerin üyesiydiler¹⁹. Bu güvensizliğin bir sonucu olarak Mao, 1964 Şubatında yeni bir ulusal kampanya açtı: «İdeoloji ve siyaset alanlarında Halk Kurtuluş Ordusundan öğren». Bu, Mao'nun siyasal eğitimin normal kanallarına olan güvensizliğini, incelemenin ilerki kısımlarında değinilecek olan ordunun Çin hayatında oynamakta olduğu rolün önemini ve Mao'nun halkı istediği kalıba sokmada aceleciliğini göstermektedir. Gerçekten, «burjuva edebiyatı» hâlâ sahnede idi ve o yıl birkaç ileri gelen parti aydınına

(16) Maurice Kelly, «The Making of a Proletarian Intellectual,» *Current Scene*, Vol. IV, No. 19, (Oct. 21, 1966), ss. 5 - 6.

(17) Joffe, «China in Mid - 1966...» *op. cit.*, s. 125.

(18) Roderick MacFarguhar, «Mao's Last Revolution,» *Foreign Affairs, An American Quarterly Review*, Vol. 45, No. 1, (Cot. 1966), s. 114.

(19) John Gittings, «The Chinese Puzzle : Cultural Revolution and the Dismissal of P'eng Chen,» *The World Today*, Vol. 22, No. 7, (July, 1966), s. 276.

şiddetle hücum edilmiş olmasına rağmen, aydınların ancak ufak bir azınlığı 1961 - 62 devresindeki sınırlı gevşemeye karşı çıkmışlardı²⁰.

1964 yılından sonra Mao, aydınlara karşı girişilen tasfiye hareketini yavaş yavaş ve sistemli olarak şiddetlendirmiştir. Şimdi anlaşılmaktadır ki, 1965 Eylülündeki Ç. K. P. Merkez Komitesi toplantısında bu amaçla açtığı yeni bir kampanyada, bütün işleri kendi istediği gibi çözüme kuvvetini kendisinde bulamamış ve bu toplantıyı izleyen aylar içinde, istediği yoldan gitmeyenleri yola getirmek için yeni bir deneye başvurmuştur: *Kültürel İhtilâl*.

III. KÜLTÜREL İHTİLÂLİN BİRİNCİ AŞAMASI

Başlangıçta Mao, kültürel ihtilâli iki aşamalı olarak düşündü²¹. Bu hareket önce, kendi ihtilâlcî görüşüne karşı olan bütün kişilerin siyasal hayattan atılmaları ve etkilerinin ortadan kaldırılması ile başlayacaktı. Bu tamamlandıktan sonra, programın «yapıcı» uygulaması başlayacaktı. Bu aşamada Mao'nun felsefesi toplumun her katına ulaştırılacaktır.

Birinci aşama, Teng To, Chou Yang ve Wu Han gibi Çin'in ileri gelen aydınlarına karşı girişilen kampanyanın başladığı 10 Kasım 1965'ten, Pekin Valisi P'eng Chen'in ve Pekin Parti Komitesinin azli tarihi olan 1966 Mayısına kadar sürer. Bu aşamada hedef, Mao politikasının yüksek seviyede ve Parti merkezinde bulunan rakipleri idi.

İkinci aşama ise P'eng Chen'in atıldığı 1966 Mayısından 12 Ağustos 1966'daki Ç. K. P. Merkez Komitesinin 11. toplantısının sonuna kadar sürer. Bu aşamada ilk hedefler, Partinin, üniversitelerin, okulların ve eğitim, progpaganda ve kültürden sorumlu bulunan dairelerin içinde bulunan kimselerdir. Ancak, olayların gelişmesi sonucu bu iki aşamaya bir üçüncü aşama da eklemek zorunlu hale geldi. Bu da «Kızıl Muhafızlar» devresidir.

1965 yılının sonlarında başlayan tasfiye kampanyasının ilk hedefleri, resmî Parti organı olan *Renmin Ribao* (Jen-Min Jih-Pao, yani Halkın gazetesi) gazetesinin 1953-59 yılları arasında başyazarı olan ve 1959'dan beri Pekin Parti Komitesi sekreteri bulunan Teng To ile Pekin Vali Yardımcısı ve Çin'in ileri gelen tarihçilerinden olan Wu Han'dır. Bunlara karşı girişilen tenkit ve tasfiye-

(20) FacFarguhar, «Mao's Last Revolution,» *op. cit.*, s. 114.

(21) *Current Scene*, Vol. IV, No. 22 (Dec. 10, 1966), ss. 3-5.

ler, kültürel ihtilâli şekillendirmiş ve liderlikteki kuvvet mücadelesinin temellerini ortaya koymuştur.

Teng To, 1959'dan bu yana Pekin'de önemli bir Parti üyesi haline gelmiş ve *Frontline* dergisini kontrolü altına almıştı. 1961'deki sınırlı özgürlük havası içinde bu dergide «Üç Aile Köyünden Hatıralar» (Notes From Three-Family Village) ve «Yenshan'da Akşam Sohbetleri» (Evening Talks At Yenshan) başlıklı bir seri makaleler yayınlanmıştı. Bu yazıların hazırlanmasında önemli kimseler katkıda bulunmuşlardı. Bunlar arasında Wu Han da vardı. Bu yazılarda açık olarak görünen, sohbet halinde birtakım tarihî fıkralar ortaya koymaktı²². Fakat aslında bu, kurnazca bir siyasal hicvi maskeleymekteydi. Bir yıl süre ile Teng To'nun bu yazıları Partiyi dolaylı olarak yedi; Mao'nun putunu kötüledi; sınıf kavgasını reddetti; burjuva fikirler öne sürdü ve Sovyetler Birliği ile yakınlaşma istedi²³. İşte bu yazılardan dolayı Teng To, 1965 sonu ve 1966 başlarında tenkit ateşine tutuldu ve Partiye karşı köklü bir nefret beslemek, sosyalizm aleyhtarı olmak ve komün hareketi ile ileriye doğru büyük hamleye karşı gelmekle suçlandı²⁴. 1966 Mayıs'ında ise «Teng To Kliği»ne karşı geniş bir kampanya açıldı ve kendisi düşürüldü²⁵.

(22) 1961 - 62 arası yazılmış bulunan ve 1965 yılından sonra hesabı sorulan yazılara bir örnek vermek, hareketin niteliğini göstermek bakımından faydalı olur. Örneğin Teng To, şimşekleri en çok üzerine çektiği tarihî analogisinde unutkanlık hastalığından bahsetmektedir. Bu hastalığı aşırı dereceye varan ve Ming Sülâlesi devrinde yaşamış bir adam, kendi attığı oklardan başkaları attırmış gibi sakınmağa çalışır, okların kendisi tarafından atıldığını, hemen attıktan sonra unutturmuş. Teng, bu hikâyeyi ortaya koyduktan sonra diyor ki : «Bu hastalıktan şikâyet edenler, söyledikleri şeyi söylememiş gibi hareket ederler ve artık onlara güvenilmez.» Hastalığın belirtileri aşırı dereceye vardığı taktirde, Teng To, hastalara tam istirahat almalarını tavsiye etmekte, hiçbir şey söylememelerini ve hiçbir şey yapmamalarını salık vermekte ve «aksi taktirde sonuç çok ciddi olabilir» demektedir. İşte bu tarihî analogi, Parti yetkilileri tarafından, Partinin bütün yetkilerinden vazgeçmesi şeklinde yorumlanmış ve Teng To da sosyalizm aleyhtarı ilân edilmiştir. *The Economist*, May 21, 1966, s. 813.

(23) Kelly, «The Making of a Proletarian Intellectual,» *op. cit.*, s. 8.

(24) Munro, «Dissent in Communist China...» *op. cit.*, s. 1.

(25) 10 Mayıs 1966'da Shanghai'da yayınlanan *Jiefang Jih - Pao* (Liberation Daily) ile *Wen Hui Pao* (Literary Gazette) birer makale yayınladılar. Makalede şöyle denmektedir. «"Yenshan'da Akşam Sohbetleri"nin yazarı Teng To'dur. "Üç Aile Köyünden hatıralar" ise Teng To, Liao Mo-sha ve Wu Han tarafından işletilen bir "gangsterler hanı" nı temsil etmektedir. Teng To, *Frontline* dergisinin baş editörü idi ve Pekin belediyesinin ... önemli mevkilerini kontrolü altına almıştı. O ve onun Üç Aile köyündeki kafadarları *Frontline*, *Peking Daily* ve *Peking Evening News* gibi gazeteleri, Parti ve sosyalizme

Teng To'dan sonra Mao Tse-tung'un en ileri gelen propandacılarından olan Lu Ting-yi ve Chou Yang görevlerinden alındı. Chou Yang 25 yıldan beri, Mao'nun yanında, kimin, ne zaman ve nasıl yazacağını kararlaştıran kimse idi ve Teng To gibi Parti aleyhtarı yazılar da yazmamıştı. Bu iki kişinin görevlerinden alınmaları kültürel ihtilâlin birinci ve ideolojik aşaması ile açıklanabilir. Lu Ting-yi ve özellikle Chou Yang, 25 yıldan beri hiç durmayan bir endoktrinasyon ve düşünce reformundan sonra, aydınların hâlâ Mao'nun direktiflerine karşı direnmeleri gerçeği ile suçlanmıştır. 1957'den beri zaman zaman uygulanan tasfiye kampanyalarına rağmen, Çin'de, aralarında özellikle yazarların ve toplum bilimcilerinin bulunduğu, bağımsız bir dünya görüşüne sahip aydın çevreler vardı²⁶. Hattâ bazıları Parti siyasetini bile yermekteydiler. Artık Partinin yaşlanan liderleri, Çin'in gençlik ve aydınları arasındaki «ihtilâlcî ruh»un, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, soğumasından korkmağa başladılar. İşte Chou Yang, Partinin söz dinleyen ve rejime bağlı aydınlar yaratamamasından sorumlu tutuldu. Parti, Yüz Çiçek siyasetinin, Chou Yang'ın yaptığı gibi, tenkit havasının kuvvetlendirilmesi için değil, tam aksine, önlenmesi için ortaya atıldığını açıkladı. Yüz Çiçek devrinde Chou Yang'ın «sınıf mücadelesi»ni kuvvetlendireceği yerde, onu sulandırdığı da ifade edildi²⁷.

Çin'in ileri gelen tarihçilerinden olan Wu Han aynı zamanda Pekin Vali Yardımcısı idi. Bir Parti üyesi olmamakla beraber aydınlara karşı girişilen hareketlerde son derece dürüst davranmıştı. 1956 sonlarında suçlanmağa başlandı. Bu suçlama bir bahaneden ibarettir. Çünkü, artık Wu Han'dan sonra Pekin'in aydınlara karşı giriştiği tasfiye kampanyası niteliğini değiştirmiş, Parti ve onun en yüksek kademesindeki liderler ile Pakin Parti Komitesi liderleri ve özellikle Vali P'eng Chen arasında bir çekişme başlamıştır.

karşı gelmek için bir alet yaptılar; Parti aleyhtarlığı, sosyalizm aleyhtarlığı ve sağcı oportünizm gibi revizyonist bir tutum izlediler ve Partimize hücum etmede reaksiyoner sınıfların ve sağcı oportünistlerin sözcülüğünü yaptılar.» *Peking Review*, No. 22, May, 27, 1966, s. 5.

(26) 18 Nisan 1966 tarihli *Army Liberation Daily* şunları yazmaktadır: «Halk Cumhuriyetimizin kurulmasından beri geçen 16 yıl boyunca, edebiyat ve sanat çevrelerimizde Mao Tse-tung'un düşüncelerine aykırı düşüncelerin Parti ve Sosyalizm aleyhtarı bir kara tutum mevcut olmuştur. Bu kara tutum, sanat ve edebiyattaki burjuva ve modern revizyonist fikirlerin bir yığındır...» *Peking Review*, No. 18, April 29, 1966, s. 6.

(27) Merle Goldman, «The Fall of Chou Yang,» *The China Quarterly*, No. 27, (July - September, 1966), ss. 132 - 133.

Wu Han, Ming sülâlesi ile ilgili olarak bir tiyatro eseri yazmış ve bu da 1961'de «Hai Jui İşten Atıldı» başlığı ile oynanmıştı. İddialara göre Wu Han, komün hareketine yapılan hücumları ve özel toprak sahipliğinin geri gelmesi isteklerini desteklemek amacı ile, köylüye toprakların geri verilmesini ve yapılan hataların tamir edilmesini isteyen dürüst bir memuru büyük tarihî yanlışlıklar içinde ortaya koymuştu. Wu Han'a yapılan hücum Pekin'de karışıklık ve şaşkınlık yarattı. Wu Han'ın bazı arkadaşları ve Pekin Parti Komitesi kendisini korumak isteyince durum karıştı. Wu Han özür dilemeğe hazırlanırken, işin içine başka unsurların girdiğini, ve kendisine yapılan hücumların Pekin Valisi P'eng Chen ile Mao Tse-tung arasında büyük bir çatışmaya vardığını farketti²⁸.

P'eng Chen'e kadar suçlanan ve gözden düşürülen kişilere karşı açılan kampanyanın ortak birkaç noktasını bulmak mümkündür :

(i) Yazar olsun, önemli yönetim kademelerinde olsun, gözden düşürülenlerin hepsi, kapitalizmi canlandırmak ve Çin'e modern revizyonizmi sokmağa çalışmakla suçlandılar.

(ii) İkinci bir ortak nokta, bu kişilerin Marksizm-Leninizmin «sınıf kavgası» doktrini yerine, burjuva doktrinleri olan insan tabiatının birtakım vazgeçilmez unsurlarının bulunduğu inancını ve insaniyetçiliği koymağa çalışmalarıdır²⁹.

(28) MacFarguhar, «Mao's Last Revolution,» *op. cit.*, ss. 115 - 116.

(29) Burada Çin komünistleri, «insan tabiatının vazgeçilmez unsurları» derken, hangi sınıftan geldiklerine bakmaksızın bazı aydınların, bütün insanlarda ortak olan vasıfları bulmağa çalıştıklarını kastetmektedirler. Bu aydınlar, doktrinlerini biyolojiye dayandırarak bütün insanlarda ortak olan bazı ihtiyaç, menfaat ve içgüdülerden (örnek : yaşama, beslenme, seks gibi) bahsetmektedirler. İnsaniyetçiliğe göre insan çabasının amacı insanın mutluluğu olduğuna göre, bu mutluluk ancak ortak ihtiyaçların tatminine bağlı olacaktır. Ancak, ortodoks komünist yazarlara göre, ortak insan tabiatı aramak ve insaniyetçiliğin taraftarlığını yapmak, Marksist-Leninist doktrine taban tabana zıttır. Bu şekilde, kişiden kişiye değişmeyen biyolojik kanunlar aramak insanın toplumsal niteliğini görmemizlikten gelmek olacaktır. Onlara göre, her insanın, içinde bulunduğu sınıfı tarafından tayin edilen somut bir toplumsal tabiatı vardır ve bu «sınıf tabiatı», Çin komünist teorisiude «insan tabiatı» kavramının yerini alır. Yine Çin komünizmine göre, proleteryanın sınıf tabiatı «kendini düşünme», burjuvazinin ise «sömürme» dir; insanların aynı nesneye karşı davranışları ve vaziyet alışları bağlı oldukları sınıflara göre değişir. Onlara göre, Çin'de yüzyıllar boyunca yaşamış bulunan hümaniter doktrin canlandığı takdirde bu, burjuvazi ile proleterya arasındaki sınıf kavgasının hafiflemesine yol açacaktır. Zira Mao hatırlamaktadır ki, 1949'dan bu yana

(iii) Üçüncü bir ortak nokta da, suçlanan kimselerin hepsinin Pekin'de olmalarıdır. İşte bu nedenle Ç. K. P. Pekin Komitesi ve nihaî olarak Pekin Valisi P'eng Chen, olup bitenlerden sorumlu tutulmuştur.

IV. KÜLTÜREL İHTİLÂLİN İKTİDAR MÜCADELESİNE BAĞLANIŞI VE İKİNCİ AŞAMASI

1. P'eng Chen ve İktidar Mücadelesi :

Mao Tse-tung'dan sonra onun yerine kimin geçeceği sorunu ister istemez iktidar mücadelesini ortaya çıkarmaktadır. Şu anda Mao, Çin hayatının tek ve son ilham kaynağıdır. Ancak, hiyerarşide hemen ondan sonra gelenler, Mao'nun iktidar sahnesinden uzaklaşacağı günün çok uzak olmadığını farkındadırlar. Muhtemel halefler -ki P'eng Chen bunlardan biriydi- son tasfiyelerden faydalanarak dayandıkları temelleri kuvvetlendirme mücadelesine girişmişlerdir. Bu arada P'eng Chen'in kuvvetlendireceği temel ise, 1949 yılından beri başında bulunduğu Pekin parti teşkilâtı idi ve onu ister istemez dış etkilerden korumağa çalıştı. İşte bu nedenle 1965 - 66 tasfiyelerine karşı çıktı. Bunun bir sonucu olarak Wu Han'ın gözden düşürülmesinden birkaç ay sonra *Kızıl Bayrak* (Red Flag) gazetesi, P'eng Chen'i «Pekin belediyesini bağımsız bir krallık gibi görmek» ile suçladı ve kültürel ihtilâle cephe aldığı ileri sürüldü. İşte bu noktada «Kültürel İhtilâl» tepedeki liderler arasındaki iktidar mücadelesi ile birbirine bağlanmışır³⁰.

Pekin Valisi, Politbüro'nun altıncı kuvvetli adamı, Teng Hsiao-ping başkanlığındaki Parti sekreteryasında hemen onun arkasından gelen Parti yetkilisi, Pekin garnizonu üzerindeki geniş kontrolü ve kısaca Mao'nun halefliğinde kuvvetli şansı olan P'eng Chen'in 1966 yılı başında tasfiyesi, belki de Çin'de komünistlerin yönetimi ellerine aldıkları tarihten bu yana ortaya çıkan olayların en önemlilerinden birini teşkil eder³¹. P'eng Chen'in işin içine girmesi, Çin'de kuvvet mücadelesi sorununun ortaya çıktığını da-

aydınlar üzerindeki baskı iki kere hafifletilmiş (1957 ve 1961 - 62) ve her ikisinde de Çin aydını, daha fazla ekonomik ve siyasal hürriyet istemiş, bazı sağcılara karşı işlenen hataların tamir edilmesini ve sınıf kampanyasının kaldırılmasını dolaylı olarak ortaya koymağa çalışmıştır. Munro, «Dissent in China...» *op.cit.*, ss. 6 - 10.

(30) Joffe, «China in Mid - 1966...» *op. cit.*, s. 127.

(31) Goldman, «The Fall of Chou Yang,» *op. cit.*, s. 162.

ha 1966 başlarında ortaya koymuştu. Bütün bunların dışında P'eng Chen aynı zamanda, Devlet Başkanı Liu Shao-chi'nin çok yakın dostu idi. Bu nokta, ilerde devlet başkanına karşı açılan kampanyada gözden uzak bulundurulmamalıdır.

2. Kültürel İhtilâlin İkinci Aşaması :

18 Nisan 1966'da ordunun organı olan *Liberation Army Daily* gazetesinde *kültürel ihtilâlin ikinci aşamasını* açan bir yazı yayınlandı. Bu yazının, Partinin resmî organı olan *Renmin Ribao* gazetesine yerine ordunun gazetesinde yayınlanması Mao'nun kültürel ihtilâlde artık orduya dayanmakta olduğunu göstermektedir. Yazının iki ayrı yerinde şöyle denmektedir :

«Proleter ideolojiyi yaşatma ve kültürel alanda burjuva ideolojisini ortadan kaldırma mücadelesi, iki sınıf (proleterya ve burjuvazi), iki yol (sosyalist yol ve kapitalist yol) ve iki ideoloji (proleter ideoloji ve burjuva ideolojisi) arasındaki sınıf mücadelesinin önemli bir vechesidir...

Büyük sosyalist kültürel ihtilâl yeniden kuvvet kazanmakta ve bir kütle hareketi şekline almaktadır. Bu büyük ihtilâle yükseliş bütün eski burjuva fikirleri temizleyecek ve yeni bir sosyalist, proleter sanat ve edebiyatı getirecektir... sosyalist kültürel ihtilâlde aktif bir şekilde yer almalıyız...» 32.

İşte bu yazıdan sonra Parti, üniversiteler, okullar ile eğitim, propaganda ve kültür işlerinden sorumlu bulunan dairelerin içinde bulunan kimselere karşı daha geniş çapta bir kampanya açmıştır. Bugün de bu kampanya, daha doğrusu kültürel ihtilâlin ikinci aşaması, içine kuvvet mücadelesi unsurunu da almış bir şekilde devam etmektedir. Tasfiyeler, kültürel ihtilâlin en canlı kısmını teşkil etmekle beraber, onun yalnızca olumsuz birinci aşamasıdır. Çin liderlerine göre, Çin'e revizyonizme karşı savaşta gerekli olan şey, yalnız eskilerin gidip, Partiye bağlı yeni adamların işbaşına getirilmesi değil, fakat aynı zamanda yeni tedbirlerin de alınmasıydı. Bu konuda ilk köklü tedbirin eğitim alanında alındığını görmekteyiz.

Eğitim alanında ilk hareket 4 haziranda Pekin Üniversitesi rektörü Lu Ping'in görevinden alınması ile başladı. Aynı günün tarihini taşıyan *Renmin Ribao*, «Pekin Üniversitesinin birçok öğrenci-

(32) *Peking Review*, No. 18, April 29, 1966, ss. 5 - 10.

lerinin açıkladıklarına göre, üniversitenin eğitim politikası, proleter ihtilâl davasına değil, fakat burjuva davasına yeni kuşaklar yetiştirmek olmuştur»³³ demektedir. 17 temmuzda Parti, yüksek eğitim kurumlarına girişin altı ay ertelendiğini açıkladı. Bu tedbirin amaçları şunlardır: (i) Yüksek eğitim kurumlarına, bünyeleri içinde kültürel ihtilâli tamamlamaları için vakit vermek; (ii) mevcut giriş sistemini değiştirmek. Önemli olan bu ikincisidir. Değiştirilecek olan sistemde politik güvenilirlikten çok akademik kabiliyete önem verilmekteydi. Bu ise, okullara ihtilâlcî köylüler, işçiler ve askerlerin girmelerini geniş ölçüde engellemekteydi.³⁴ 18 Haziran tarihli *Renmin Ribao* bu konuda şunları yazmaktadır:

«Ç. K. P. Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi, Başkan Mao'nun direktifleri ve kütlelerin isteğine uygun olarak, yüksek öğrenim enstitülerine giriş sınav metodunu değiştirmeye karar vermiştir. Bu yıldan başlayarak, proleter siyasetin ön plâna konduğu... tavsiye ve seçme usullerinin bir bileşimi olan yeni bir giriş metodu yürürlüğe girecektir; ah-lâki, entellektüel ve fiziksel değerleri tavsiye edilen mümtaz kişiler arasından seçilecek olan en iyi öğrenciler kabul edilecektir...»³⁵

Eğitim alanına yapılan baskıdan sonra kültürel ihtilâlin biraz daha açıklığa kavuşmasına yardımcı olan önemli bir olay 1-12 ağustos tarihleri arasında yapılan Ç. K. P. Merkez Komitesinin 11. toplantısıdır. Bu toplantıda yalnız üst kademedeki liderler sırasında bir değişiklik olmakla kalmamış, aynı zamanda 8 ağustosta *kültürel ihtilâl hakkında 16 Nokta kararı* da yayınlanmıştır.³⁶

Kararın «Sosyalist İhtilâlin Yeni Aşaması» başlıklı 1. noktası, kültürel ihtilâlin amacını ortaya koymakta ve Çin toplumunda iktidarı ele geçirmek isteyen bir «burjuva sınıfı»nın mevcut ve etkili olduğunu açıklamaktadır:

«...Burjuvazinin devrilmiş olmasına rağmen onlar, hâlâ idarelerini yeniden kurma amaçlarına varmak için kişinin kalbini kazanmak ve aklını bozmak yolu ile sömürücü sınıfların eski fikirlerini, eski kültürünü, eski gelenek ve âdetlerini kullanmak istemektedirler... Şimdi amacımız, kapitalist yolu seçen bu kuvvet sahiplerini yere devirmektir...»

(33) *Communist Affairs*, Vol. 4, No. 3 (May - June, 1966), s. 12.

(34) MacFarguhar, «Mao's Last Revolution», *op. cit.*, s. 121.

(35) *Peking Review*, No. 26, June 24, 1966, s. 16.

(36) Bu karar için bak : *Survey of China Mainland Press*, No. 3761 (August 16, 1966), ss. 1-8; *Peking Review*, No. 33, August 12, 1966, ss. 6-11; kısaltılmış metni için bak. : *Keesing's Contemporary Archives*, 1965-66, s. 21579.

Kararın «Kütleler Hareket İçinde Kendi Kendilerini Eğitsinler» başlıklı *dördüncü ve beşinci noktaları*, Merkez Komitesi toplantısından hemen sonra ortaya çıkacak olan «Kızıl Muhafızlar» hareketine ışık tutan ve gençleri teşvik eden bir nitelik taşımaktadır :

«Büyük proleter kültürel ihtilâlde, kendilerini kurtaracak olanlar kütlelerin ta kendisidir.»

«Kütlelere güvenmeli, onlara dayanmalı ve onların yaratıcı hislerine hürmet etmeliyiz. "Korku" kelimesini sözlüğümüzden atmalıyız. Güçlüklerden yılmamalıyız. Başkan Mao'nun bize öğrettiğine göre ihtilâl, nazik, yumuşak, merhametli ve hoş bir şey değildir. Bu büyük ihtilâlciler hareketinde kütlelere, kendi kendilerini eğitmeleri, iyiyi kötüyü ayırtmeleri ve işleri ne şekilde doğru ve ne şekilde yanlış yapacakları öğretilmelidir...» (4. nokta)

«Kuvvetler, bir grup aşırı reaksiyoner, sağcı burjuva ve ihtilâl aleyhtarları revizyonistlere karşı hücumla hasredilmelidir. Onların Parti, sosyalizm ve Mao Tse-Tung'un fikirleri aleyhtarları suçları tam olarak açığa çıkarılmalı, yerilmeli ve mutlak şekilde tecrit edilmelidirler...» (5. nokta).

Kararın *onuncu noktası* haziran ayında başlamış olan *öğretim reformu* ile ilgili olup, yapılacak değişiklikleri toplu bir şekilde ortaya koymakta ve aynı zamanda «Kızıl Muhafızlar» hareketine de temel hazırlamaktadır :

«Eski öğretim sisteminin ve eski öğretim metot ve politikasının reformu, büyük proleter kültürel ihtilâlin son derece hayatî bir görevidir.»

«Bu büyük kültürel ihtilâlde, burjuva aydınlarının hakimiyeti altında olan okullarımızın durumunu tamamen değiştirmek gereklidir...»

«Akademik süre kısaltılmalı ve okunacak dersler basitleştirilmelidir...»

«Öğrenciler doğru şeyleri okumayı ve diğer şeyleri de öğrenmeyi en önemli görevleri olarak kabul etmelidirler. Akademik konuları okumanın yanında, endüstriyel, tarımsal ve askerî iş görmeyi de öğrenmelidirler. ³⁷ Burjuvanın tenkidi için, kültürel ihtilâlciler mücadeleye katılmağa da hazırlanmalıdırlar.»

İleriye doğru büyük hamle hareketinden alınan dersle, ilim adamlarının işbirliğini tam olarak yitirmemek kaygısı ile *onikinci maddede* şu satırlar yer almaktadır :

(37) Burada dikkat edilecek husus, bu sözlerin, Ch'en Yi'nin 10 Ağustos 1961'de söyledikleri ile ne derecede taban tabana zıt olduğudur.

«...Değerli katkılarda bulunmuş olan bilim adamları, bilimsel ve teknik personel korunmalıdır. Dünya görüşlerini ve çalışma stillerini değiştirmelerinde kendilerine yardım edilmelidir.»

Kültürel ihtilâl ile ilgili bu noktaların ne şekilde uygulanması gerektiği de *sekizinci noktada* belirtilmekte ve *parti kadrosu* dört tip üyeye ayrılmaktadır: (i) İyi olanlar, (ii) oldukça iyi olanlar, (iii) ciddî hataları bulunanlar, fakat Parti ya da sosyalizm aleyhtarı olmayanlar, (iv) az sayıda olan parti ve sosyalizm aleyhtarları. Sekizinci noktada belirtildiğine göre, ilk iki tip üyeler çoğunlukta dırlar. Parti ve sosyalizm aleyhtarı sağcılar ise tam anlamı ile açığa çıkarılmalı, yere vurulmalı, etkileri ortadan kaldırılmalı, fakat aynı zamanda kendilerine yeniden başlama imkânı da verilmelidir.

Kısaca belirtmek gerekirse bu belge, kültürel ihtilâle karşı direnenlere son bir ihtar niteliğini ve Mao Tse-tung'un ihtilâli ne şekilde yürümeğe istediğine ait işaretleri taşımaktadır. Bundan başka bu belge, «Kızıl Muhafızlar» ın ilerdeki hareketleri için ortamı hazırlamış ve baştan başa bütün ülkede kültürel ihtilâle karşı direnen Parti teşkilâtlarına ve «sosyalizm aleyhtarı» liderlere yapılan hücumlara temel teşkil etmiştir.

V. ORDU VE KÜLTÜREL İHTİLÂLDEKİ YERİ

«Ç. K. P. ve Başkan Mao tarafından idare edilen ve kurulmuş bulunan halkın silâhlı kuvvetleri... halkın ve Partinin en sadık aracı ve proleter diktatörlüğümüzün dayanağıdır. Proleteryanın ihtilâlei davasında daima en önemli rolü oynamıştır ve bu büyük sosyalist kültürel ihtilâlde de bu rolü oynamaya devam edecektir...»³⁸

Yukarda, 18 nisan 1966 tarihli *Army Liberation Daily* gazetesinin yazdığından da anlaşıldığına göre, Mao, 1966 yılı ortalarında orduyu kültürel ihtilâlin içine sokmuştur ve artık Çin toplumundaki bu büyük değişikliği ve tasfiyeleri ordu yapacaktır. Bunun yanında, bugünkü kampanyada önemli rolü *Renmin Ribao* yerine *Liberation Army Daily*'nin oynaması da askerlerin Çin hayatında gün geçtikçe artan rolünü gösteren bir unsurdur.

Çin silâhlı kuvvetleri 1950'lerde, yani Sovyet doktrin ve uygulamasının Çin hayatında büyük bir etkiye sahip olduğu ve eski Gerilla savaşçılarının, artık halk kurtuluş ordusunun profesyonel bir

(38) *Peking Review*, No. 18, April 29, 1966, s. 5.

ordu haline getirilmesi kararına vardıkları sıralarda, Sovyet Kızıl Ordusu gibi örgütlenmişti. 1959 yılında bu durum tamamen değişti ve orduda siyasal eğitimin başta gelen önemi üzerinde duruldu. Ancak Mao, bazı askerlerin bu durumdan hoşlanmadıklarını anladığından, geniş askerî tasfiyelere girişti.³⁹ 1959'daki bu askerî tasfiyelerin sonunda sivrilen Savunma Bakanı Lin Piao ve Genel Kurmay Başkanı Lo Jui-ch'ing, orduyu Maoist askerî - siyasal temel üzerinde reforma tabi tuttular. Ancak Lo Jui-ch'ing, 1966 ağustosunda görevinden alındı.

Lo'nun tasfiyesi sorununun içine yeni birtakım unsurları sokmaktadır. Lo, Mao'nun askerî stratejisinin inanmış bir taraftarı idi. Bu nedenle, atılmasını siyasal farklılıkları dayandırmak doğru olmaz. Zaten kendisi 1959'da bu farklılıklara bir son vermek için Genel Kurmay Başkanı yapılmıştı. Lo, «Politikayı hükümran bir hale getirdiğinden bahsetmek, fakat uygulamada askerî sorunlara, teknik ve uzmanlık konularına daha fazla önem vermek» ile suçlanmıştır. Bu durum Parti ile profesyonel subaylar arasındaki ilişkiler sorununu ortaya koymaktadır. Bu ilişkiler 1964 yılı sonuna kadar ahenkli bir şekilde devam etmişti. Fakat son zamanlarda Parti, «siyaseti hükümran kılmak» konusunda belirli bir sınırı aşınca, çatışma başlamış ve Lo da muhalefet eden subayların tarafına geçmiş ya da en azından onları kontrol altına alamamış olabilir.⁴⁰

Savunma Bakanı Lin Piao ise, ordunun başına geçtiği 1959 yılından beri siyasal kontrol mekanizmasını düzeltmek ve ordu içinde siyasetin gerekleri ile profesyonel askerlik arasında bir denge sağlamak için gayret göstermiş ve bunda da kısmen başarı sağlamıştı.⁴¹ Bundan başka Lin Piao, Mao'nun «manevî atom bombası»na, yani silâhların üzerinde, «ihtilâlcî şevk» kavramına çok önem vermiştir. Halbuki orduda belli bir grup, ordunun modernleşmesine öncelik tanımakta olup Sovyet Rusya'dan geniş ölçüde askerî yardım almayı istemiştir. Bu da, teknik eğitim - siyasal eğitim çatışmasına yol açmaktaydı. İşte bu gruba karşı girişilen askerî tasfiye hareketleri Lin Piao'nun son yükselişine etki yapmıştır.⁴² Bu yükseliş, 18 ağustos 1966'da Pekin'deki büyük toplantıda,

(39) Bu tasfiyeler için bilgi için bak. : Chalmers Johnson, «Lin Piao's Army and its Role in Chinese Society,» Part I, *Current Scene*, Vol. IV, No. 13, (July 1, 1966), ss. 1 - 7.

(40) Joffe, «China in Mid - 1966...» *op. cit.*, s. 129.

(41) *Ibid.*, s. 130.

(42) *Current Scene*, Vol. 4, No. 12, (June 20, 1966), s. 2.

Mao'nun halefi olarak sayılan Devlet Başkanı Liu Shao-chi'nin hiyerarşide birkaç basamak düşmesi ve Lin Piao'nun Çin'in 2 numaralı adamı haline gelmesi ile açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.

İşte Mao, kültürel ihtilâli, böylesine kendisine bağlı bir komutanı olan ve dar bir askerler grubunun muhalefetine rağmen Çin'de en iyi örgütlenmiş ve en sadık kuvveti temsil eden ordu ile başarıya ulaştırmak istemektedir.⁴³

VI. LİDERLİKTEKİ İNİŞ ÇIKIŞLAR VE KÜLTÜREL İHTİLÂLİN ÜÇÜNCÜ VE SON AŞAMASI : KIZIL MUHAFIZLAR

1) Liderlikteki Uyuşmazlık :

Kültürel ihtilâl iktidar için bir kuvvet mücadelesi şeklinde ortaya çıkmış değildir. Ancak, aydınlara karşı açılan savaş ve ortaya çıkan karşılıklar Mao'ya, halefinin kim olacağı sorununu çözüme imkânını vermiş ve O da Pekin'deki 18 ağustos büyük kültürel ihtilâl toplantısında, Savunma Bakanı Lin Piao'yu açıkça kendisine halef olarak göstermiştir.

Bunun dışında son zamanlarda Pekin'de Parti içinde bir parti aleyhtarı grubun mevcudiyetinden söz edilmekte ve Kızıl Muhafızlar, Çin'in kuvvetli adamı olan Liu Shao-chi ve hatta Başbakan Chou Enlai ve Parti Sekreteri Teng Hsiao-ping gibi Mao'ya tam anlamı ile bağlı liderleri «Parti ve halk düşmanı» ilân etmektedirler. Bu liderler henüz mevkilerini kaybetmiş değillerdir ve bu konuda bir yorum yapmak için vakit daha erkendir. Ancak öteden beri az çok bilinen bazı noktaları ortaya koymak konuya belli ölçüde bir açıklık getirebilir.

Önce şu söylenebilir ki, Parti aleyhtarı olarak gösterilen kimseler aslında Partiye gerçek anlamda aleyhtar olmayıp aşırılığa

(43) Komünist Çin ordusunun Çin hayatında, diğer ülkelerdekine benzemeyen bir rolü vardır. Ülkeyi korumak askeri fonksiyonuna ek olarak halk Kurtuluş Ordusu, çağdaş sanat ve edebiyatın asıl kaynağıdır; Sinkiang ve Tibet bölgelerinde bütün yönetimi elinde bulundurur ve bu bölgelerin ekonomik bakımdan gelişmesi için çok önemli olan toprak islahı ve baraj projelerini yürütür ve bütün Çinlilere komünist ahlâk öğretisini gösterir. Bu konu için bak. : Chalmers Johnson, «Lin Piao's Army and its Role in Chinese Society,» Part II, *Current Scene*, Vol. IV, No. 14, (July 15, 1966).

(44) Aralık 1966 tarihli *Hongqi* dergisi şöyle demektedir : «Çin'in büyük proleter kültürel ihtilâli, liderliğin ihtilâl aleyhtarı revizyonizm tarafından gaspedilmesini önleme ve kapitalizmin tekrar kurulmasına engel olmak için proleteryanın mücadelesidir.» *Peking Review*, No. 52, December 1966, s. 20.

karşıdırlar ve daha ortalama yolların bulunması taraftarıdırlar. *Kızıl Bayrak* gazetesine göre bunlar Yüz Çiçek devrindeki gibi bir serbestiyetin avukatlığını yapmaktadırlar. Yıkıcılıktan önce kuruculuk taraftarıdırlar. Bunlar, klâsik anlamda kuvvetli olmamakla beraber, 1956'da Macaristan'daki *Petöfi Klübü*'nün olduğu gibi etkilidirler⁴⁵. Çin basınında da bu benzetme yapılmakta⁴⁶ ve etkili olmaları yönünden de liderlik için tehlikeli görünmektedirler⁴⁷.

1966 ağustosuna kadar Mao'nun halefi gözü ile bakılan Devlet Başkanı Liu Shao-chi, bu tarihten sonra yerini Lin Piao'ya bırakmıştır. Lin Piao'nun yükseliş nedenlerine incelemenin önceki kısımlarında değinmiştik. Liu'nun düşüş nedenleri ise bu ölçüde açık değildir. Son zamanlarda ortaya atılan bir düşünceye göre, Mao, 1959 yılında devlet başkanlığı mevkiini Liu'ya istiyerek bırakmamış, ileriye doğru hamle hareketinin başarısızlığı ve Çin ekonomisinin çok kötü bir duruma girmesi üzerine, Parti tarafından bu görevi bırakmağa zorlanmıştır⁴⁸. Bu konunun doğruluğu tartışılabilir. Ancak, Liu Shao-chi ile Lin Piao'nun hiçbir zaman yakın dost olmadıklarını söylemek ve Liu'nun liderlik kademesindeki düşüşünü, belli ölçüde de olsa, bu nedene bağlamak her halde yanlış olmayacaktır. İki lider arasındaki düşmanlık 1954 yılına kadar geri gider. Bu tarihte Mançurya'nın sözde muhtar yöneticisi Kao Kang tasfiye edildiği zaman, ordunun komutanı ve Politbüro'nun Kuzeydoğu eyâletleri sekreteri sıfatlarıyla Lin Piao'nun da adı olaylara karışmış ve tasfiye işi ile görevli olan Liu Shao-chi, Lin Piao'yu cezalandırmak istemişti. Ancak, Chou En-lai ve Teng Hsiao-ping Lin Piao'yu destekleyince kendisini zayıf hisseden Liu fazla ileri gidememişti. Duruma bu açıdan bakıldığı taktirde Liu'nun gözden düşmesi normal karşılanabilir. Bundan başka, Liu'nun, Partinin belirli kısımlarında hakimiyeti olmakla beraber Lin Piao ve Chou En-lai'a kıyasla büyük bir dezavantajı vardır: Liu'nun orduda esaslı bir dayanağı hiç olmamıştır⁴⁹.

(45) Petöfi, 1848 - 49 ihtilâlinde ölen bir Macar milliyetçisi ve ozanıdır. Onun adına izafeten, 1955'te Budapeşte'de, öğrenciler ve aydınlar arasında, özgür tartışmayı sağlamak üzere bir «Petöfi Klübü» kurulmuş ve bu klüp 1956 Macar ihtilâlinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

(46) *Peking Review*, No. 29, July 15, 1966, s. 17.

(47) Gittings, «The Chinese Puzzle...» *op. cit.*, s. 283.

(48) Dennis Bloodworth, «What's Going On in China?» *The Observer*, 15 January, 1967, s. 11.

(49) *Communist Affairs*, Vol. 4, No. 3 (May - June, 1966), s. 11.

Kızıl Muhafızların tenkit kampanyaları arasına bir ara Chou En-lai'ı da soktukları görülmekle beraber Başbakan, hiyerarşide üçüncü durumunu kuvvetlendirmiş ve çatışmada çoğunlukla birlikte olduğunu açıklamıştır. Kızıl Muhafızların toplantılarında en başta gelen konuşmacılardan biridir. Çünkü Çin'in gizli servisi ve polisi, Chou En-lai'in başkanlığını yaptığı Güvenlik Bakanlığına karşı sorumludur. Ancak, Chou bazı noktalarda Mao-Lin grubundan ayrılmış görünmektedir. Chou Kızıl Muhafızların normal idarî ve ekonomik sorunlara karışmalarını istememekte ve onları mantıklı davranmağa çağırmaktadır⁵⁰.

Liderlikteki iniş çıkışlar arasında önemli görünen iki lider, Partinin Propaganda Dairesi Şefliğine getirilen ve hatta 4 numara olarak gösterilen Tao Chu ile politbüro'nun daimî komitesine üye seçilen Chen Po-ta'dır. Her ikisi de Mao'nun sadık taraftarlarıdır. Bunlardan Tao Chu, Güney Çin'de en önemli komünist liderdir. Ulaştırma imkânlarının hâlâ sınırlı olduğu, 54 ayrı ulusun yaşadığı 700 milyonluk bir ülkede, Mao'nun eyalet liderlerini böyle bir hengâme içinde yanında ve mutlak taraftarı olarak görmek istemesini normal karşılamak gerekir.

Bunların dışında Mao'nun, karısı Chiang Ching'i kültürel ihtilâl kampanyasının başına geçirmesi, kendisine en yakın kimsenin böylesine geniş bir kampanyanın başında bulunmasının sağlayacağı avantajlar ile açıklanabilir.

2. Kızıl Muhafızlar :

Kültürel ihtilâlin üçüncü aşaması olarak kabul edilebilecek olan «Kızıl Muhafızlar» hareketi, Çin'de kampanyanın başarıya ulaştırılması için oynanan son kozdur. Kızıl Muhafızların kimler olduğunu Çin basınından okuyalım : «Kızıl Muhafızlar, büyük proleter kültürel ihtilâlde, başkent'in kolej ve ortakokul öğrencileri tarafından kurulan ihtilâlcî kütle örgütleridir.»⁵¹ Sözü edilen bu gençler, kampanyayı alelâde bir parti tasfiyesi ve perde arkası kuvvet mücadelesinden, ülke çapında bir ihtilâl haline getirebilmek için alet olarak kullanılmaktadırlar. Bu suretle, sokaktaki herhangi bir vatandaş ve aşağı kademedeki bir parti memuru için ihtilâlin dışında kalmak ve niteliğinden habersiz olmak hemen hemen imkânsız hale gelmiştir⁵².

(50) *Current Scene*, Vol. IV, No. 23 (December 26, 1966), s. 4.

(51) *Peking Review*, No. 35, August 26, 1966, s. 3.

(52) *Current Scene*, Vol. IV, No. 23 (December 26, 1966), s. 4.

Kızıl Muhafızların ortaya çıkışlarını ve yapacakları işleri, Ç.K.P. Merkez Komitesinin 11. toplantısından sonra yayınlanan 13 ağustos tarihli bildiri gayet açık olarak ortaya koymaktadır :

«Merkez Komitesi toplantısı, Yoldaş Mao Tse-tung'un büyük proleter kültürel ihtilâl ile ilgili bir dizi direktiflerinin, ülkemizin kültürel ihtilâlinde bir hareket rehberi olduklarını önemle ortaya koymaktadır... Bu büyük kültürel ihtilâlde başarının anahtarı, halka inanmak ve güvenmek, onu harekete getirmek ve teşebbüs kabiliyetine hürmet etmektir. Bu bakımdan «kütleden ve kütleye» (from the masses and to the masses) yolunda sebat etmek elzemdir. Halkın öğretmeni olmadan öğrencisi olun. İhtilâl yapmağa cüret edin ve ihtilâlde mahir olun. Karışıklıktan korkmayın»⁵³.

1966 haziranından beri hazırlanmakta olan Kızıl Muhafızlar, 18 Ağustos toplantısında ortaya çıkmışlardır. Bu toplantıda «revizyonist» ve «burjuva» adet ve geleneceklere şiddetle hücum edildikten sonra, Kızıl Muhafızlar ülkenin dört bir yanına dağılmışlar ve bölgesel Parti komiteleri ile çatışmaya başlamışlardır. Ancak, Kızıl Muhafızların disiplinsizlikleri ve aşırılıkları, Partinin polise işe karışmaması için verdiği sıkı emirle birleşince, Mao'nun muhaliflerini dehşete düşüren bir terör havası yaratmıştır. Bu aşırılıkların, aynı zamanda toplumda da tepki ile karşılandığı, işçiler ve hatta ordu birlikleri ile Muhafızlar arasında çatışmaların olduğu bildirilmektedir⁵⁴. Görünüşe göre bu aşırılıklar Mao-Lin grubu tarafından desteklenmekte, Chou-Liu grubu tarafından şüphe ile karşılanmakta ve bu durum da Parti içi disiplini bozmaktadır.

Kızıl Muhafızların üzerindeki kontrol zinciri hâlâ tam olarak aydınlanmış değilse de, Mao-Lin grubuna karşı sorumlu olan bir kontrol örgütünün bulunduğu tahmin edilmektedir. Bundan başka, örgütün adı ve yeşil renkli üniformaları, kuruluşunda ordunun büyük rolü olduğunu göstermektedir. İlgi çekici bir nokta da yeni kültür bakanının yakın zamanlara kadar bir asker olmasıdır⁵⁵.

SONUÇ

Çin'de birbuçuk yıldan beri olanlara farklı yönlerden bakılabilir. Çinliler Vietnam savaşının bir Çin-Amerikan çatışmasına varacağını hesaplamaktadırlar. Bu hesap doğru ya da yanlış olabilir.

(53) *Communist Affairs*, Vol. 4, No. 4 (July - August, 1966), s. 22.

(54) *Current Scene*, Vol. IV, No. 23 (December 26, 1966), s. 5.

(55) MacFarguhar, «Mao's Last Revolution», *op. cit.*, s. 124.

Bunun yanında, böyle bir çatışmada Sovyet Rusya'nın kendi saf- larında harekete geçmeyeceğini ve hatta A.B.D. ile birlikte Çin'i Asya'da çevreleme ve böylece yalnız bırakma peşinde olduğunu hesaplamaktadır ki bu, hiç olmazsa şimdiki uluslararası ilişkiler açısından, doğru bir hesaptır⁵⁶. Öyleyse Çin halkını ilerde pat- lak verebilecek ve Çin'in yalnız kalacağı bir savaşa hazırlamak ge- rekir. Öyle ki böyle bir savaşta ülkenin siyasal bölünmeye hiç ta- hammülü yoktur. Çin halkını savaşa hazırlarken, ilerde çıkacak olan muhalefetin de «kafasını ezmek» gerekir. Kızıl Muhafızlar hareketine bu yönden bakmak, birçok sorunun cevabını verebilir.

Çin'de ortaya çıkan olaylara bir diğer yönden bakıldığı takdir- de şu söylenebilir ki, kültürel ihtilâl bir bozukluğun, bir hayal kı- rıklığının ve bir sıkışıklığın patlamasıdır. Çin liderleri hayal kı- rıklığına uğramışlardır. Çünkü, fakir ve geri kalmış ülkelerinin tek değeri olan insan gücünü hâlâ ne şekilde kullanacaklarını bi- lemiyorlar. Yalnızca rakam, Çin'in problemlerine yeterli bir çö- züm yolu değildir. Bunun yanında, Çin'in muazzam insan gücü, yakın komşularının dışında, Amerika ve Sovyet Rusya'yı korkut- mamaktadır. Bu bakımdan dış politika alanında da rakam büyük bir şey ifade etmemektedir. Şimdi Mao ve Lin'in son bir gayretle yapmağa çalıştıkları şey, 700 milyon insanı harekete geçirmek ve böylece Rusya'nın üzerinden komünizme, yani Mao'nun anlayışına göre, militan ve proleterya şuuruna tam anlamı ile bağlı Çin insan- larının ortaya çıkaracağı yepyeni bir toplum hayatına geçmektir.

Bu, nerede duracaktır? Bundan önceki tasfiye hareketleri bir noktada durmuş ve hemen ondan sonra bir gevşeme devri başlamış- tır. Ancak kültürel ihtilâli, yazının başından beri belirmeğe çalış- tığımız gibi, yalnızca basit bir tasfiye hareketi olarak görmek doğ- ru değildir. Bu nedenle, kampanya daha da ileri götürülürse tam aksi sonuç alınabilir ve ciddi siyasal ayrılıklara yol açabilir. Çin Komünizmi bugüne kadar geniş ölçüde liderler arasındaki görüş birliğine dayanmıştır; bu birliğin bozulması, Mao'nun Çin halkı için tasarladığı geleceği tehlikeye düşürecek nitelikte görünmekte- dir. Kaldı ki askerlerin süratle parti kademelerini doldurması, par- ti liderliğinin saf bileşimini bozmuştur.

Ancak, bu aşamada rejimin tehlikede olduğunu söylemek doğ- ru olmaz. Şunu da unutmamak gerekir ki, iktidar mücadelesinin Çin

(56) Bu konular için bak. : Oral Sander, «Khrushchev'den sonra Sovyetler Birliği- Komünist Çin İlişkileri,» *S. B. F. Dergisi*, Cilt XXI, No. 3, ss. 268 - 278.

basınında cesaretle açıklanması, rejimin şimdilik kontrolü elinde bulundurduğuna emin olduğunu göstermektedir. Çin'de bugün ortada olan husus, liderler ve parti ile aydınlar arasında bir uyuşmazlığın varlığıdır. Birinci aşamada uyuşmazlık, kültürel ihtilâl kampanyasının ortaya konup konmaması, ikinci aşamada kimin bu kampanyayı yürüteceği idi. Şimdi ise uyuşmazlık, büyük ölçüde, bu kampanyanın ne şekilde, ne hızla yapılacağı ve nerede biteceği üzerindedir.